

quidem haereseos; sed potuisset eruditus Doctor intelligere, sufficienter reiici in re tali opinionem ut haereticam, quando dicuntur asseri *impossibilia*; si vero id non intellexit, sinceritatis fuisset consulere saltem Angelici Summam utpote princeps eius opus theologicum.

S. Bonaventura primum quaerit, utrum panis convertatur in corpus Christi. Respondet: « sicut dicit Magister, quorundam fuit positio (scilicet eorum, quos noverat Magister ex controversiis saeculo antecedenti habitis cum Berengarianis et forte etiam ex dubiis s. Anselmo propositis a Waleramo), quod non est ibi aliqua conversio, sed ad invocationem verborum sine conversione fit divina virtute, ut corpus Christi sit ibi. Sed haec positio *contraria est auctoritati Sanctorum et rationi* (theologicae). Rationi quidem, *quia aufert sacramenti veritatem, congruitatem, et miraculi utilitatem*... Propter haec ergo haec positio est reprobanda, et *neminem habet ex doctoribus defensorem. Imo communiter (communi consensu) tenet Ecclesia, quod est ibi conversio panis in corpus Christi, non inquam in partem corporis sed in totum* » 4. dist. 11. P. 1. a. 1. q. 1. Descendit deinde Bonaventura ad explicandum modum conversionis et desitionis panis. Supposita communi tunc temporis doctrina philosophica, quod omnia corpora sublunaria componantur ex materia prima et forma substantiali, poterat ante Concilium Tridentinum cuiquam videri dubium, utrum diserta definitione Ecclesiae declaratum sit, non solum desinere substantiam panis ac vini, sed etiam desinere tam materiam quam formam. Pusey videtur parum curare, si semel concedenda sit desitio panis, utrum dicatur remanere illa materia prima necne; fatetur enim p. 12, Durandum tenuisse *transubstantiationem*, cum tamen neminem lateat, hunc scholasticum fere solum ex iis quorum scripta supersunt, in illo errore fuisse de permanentia *materiae*, quae fuerat in compositione panis. Et tamen nunc idem Pusey nescio qua fide refert sententias Bonaventurae ex l. c. q. 2. ubi loquitur solum de modo explicandi desitionem panis, ac si ibi ageret s. Doctor de ipsa existentia conversionis, et non immediate ante declarasset, ut vidimus, conversionem panis in corpus Christi

ab omnibus theologis et ab universa Ecclesia doceri. Quoad eam igitur opinionem, quod transeat panis manente tamen materia prima vel manente forma, potuit Bonaventura ante Concilium Tridentinum contentus esse mitiori hac censura: « ponunt communiter doctores, quod totum transit in totum, solis accidentibus remanentibus. Et propterea relicta prima opinione quae tollit conversionem materiae, relicta alia, quae tollit conversionem formae, *magis catholicam tenemus, quod totus panis in corpus Christi convertitur*, et optimo iure ista conversio transubstantiatio dicitur. »

Scoti doctrinam Professor Anglicanus omnium calumniosissime tractat. Difficultates enim, quas Scotus sibi solvendas obiicit, ita ille proponit, ut lectores existimare debeant, in iis ipsius Scoti sententiam contineri. At vero Scotus in solutione difficultatum et in expositione sententiae tenendae probat ex communi consensu theologorum, ex doctrina Patrum, ex diserta definitione Concilii Lateranensis, credendum omnino esse dogma transubstantiationis 4. dist. 11. q. 3. n. 13. 14. 15. Ad difficultatem quam sibi obiecerat, « in creditis non esse determinandum modum, qui est difficilius ad intelligendum », respondet: « dico quod non est aliquis articulus arctandus ad intellectum difficilem, nisi ille intellectus sit verus, sed *si verus est et probatur evidenter esse verum*, oportet secundum illum intellectum tenere articulum... sic autem supponitur de intellectu huius articuli ex auctoritatibus allegatis... *Ecclesia declaravit, istum intellectum esse de veritate fidei in illo symbolo edito sub Innocentio III. in Concilio Lateranensi: Firmiter credimus etc.*, ubi explicite ponitur veritas aliquorum credendorum, magis explicite, quam habebatur in symbolo Apostolorum vel Athanasii vel Nicaeni. Et breviter, *quidquid ibi dicitur esse credendum, tenendum est esse de substantia fidei*, et hoc post istam declarationem solemnem factam ab Ecclesia » Scot. l. c. n. 15.

De reliquis Puseianis argumentis, quibus suum impudens mendacium de libertate opinandi circa dogma transubstantiationis usque ad saeculum XV. ex scholasticis persuadere voluit, nihil opus est multis dicere. Non solum hi Doctores ab ipso citati affirmant, sed etiam longe commu-

nior theologorum catholicorum sententia concedit, non repugnare *per se* et *ex intestinis rerum essentiis*, ut corpus Christi praesens constitueretur manente substantia panis (vide Suarez disp. 49. sect. 1.). At quando quaeritur, non quomodo Christus hoc sacramentum corporis et sanguinis sui instituere absolute *potuisset*, sed quomodo actu *instituerit*, omnes consentiunt, non remanere substantiam panis et vini, sed eam converti in corpus et sanguinem Domini.

Porro id ita esse, sane non nisi ex revelatione constare potest, nec ullus non dico theologus, sed homo sanae mentis aliunde sciri aut credi posse umquam putavit. Verumtamen de modis, quibus haec revelatio innotesceret, poterat esse aliqua opinionum diversitas. Consentunt omnes catholici, traditionem divinam ab Apostolis Ecclesiae consignatam satis innotescere sensu ac consensu, explicatione ac definitione ipsius Ecclesiae, cui depositum fidei consignatum est sub directione Spiritus Sancti integre custodiendum et infallibiliter explicandum. Fuerunt autem aliqui scholastici vetustiores, quibus hac sola definitione Ecclesiae, ut a tempore Berengarianae haereseos est proposita, sensus traditionis apostolicae de transubstantiatione adversus oppugnatores efficaciter probari posse videbatur, quia nec verba Scripturae nec testimonia Patrum, quae ipsis innotuerant, putabant ita clara esse et per se determinatae significationis, ut praescindendo a definitione Ecclesiae non possent in alium sensum intelligi. At illi omnes scholastici, ad quos Pusey appellat, ex hoc ipso principio docent, dogma transubstantiationis credendum esse « propter auctoritatem Ecclesiae. » Hoc autem profecto non significat, eos hanc doctrinam habuisse ut quaestionem liberae disputationis, ut Anglicanus concludit; sed significat, fuisse diversitatem aliquam opinionum de efficacia aliquorum argumentorum ad theologicam demonstrationem. Solus Alliacensis dubitat, non iam utrum doctrina haec propter communem consensum sit tenenda, sed utrum sit explicite definita ab Ecclesia tamquam dogma fidei. « Quarta opinio, inquit, communior est, quod substantia panis non remanet sed simpliciter desinit esse. Cuius possibilitas patet... Et licet ita esse non

sequatur evidenter ex Scriptura nec etiam, videre meo (i. e. quantum ego video), ex determinatione Ecclesiae, quia tamen magis favet ei et communi opinioni Sanctorum et Doctorum, ideo teneo eam » 4. q. 6. a. 2. cf. Vasquez disp. 180. c. 5. n. 47. Ex qua Alliacensis haesitatione, utrum certo constet de sensu definitionis Ecclesiae, manifeste patet, ipsi non satis perspectum fuisse statum quaestionis cum Berengarianis et doctrinam a Conciliis tum declaratam, multoque adhuc evidentius patet, hos commentarios scriptos fuisse ante Concilium Constantiense. Quod postremo Caietanum spectat, is tantummodo agit l. c. de notione conversionis, qualis scilicet debeat intelligi actio qua Christus praesens sistitur, ut sensu proprio dici possit conversio panis in corpus Christi, quam fides docet. In explicatione vero illius actionis omnes catholici fatemur, posse esse salva fide aliquam opinionum diversitatem.

Iam si consideres, Ecclesiam, quum primum audita est doctrina negans transubstantiationem, solemnibus definitionibus suum sensum ac consensum non minus in hoc dogma, quam in realem praesentiam manifestasse; theologos omnes etiam eos, quibus sensus Scripturae et Patrum minus perspectus erat, in auctoritate et consensu Ecclesiae conquiescere; agi deinde de dogmate quotidie coram omnibus fidelibus in omnibus totius Ecclesiae sacris altaribus in usum et praxim deducendo, in quo proinde fideles omnes diligenter instituendi erant: facile intelliges, argumentum praescriptionis hic totam suam vim exserere. Si enim hunc consensum cum omnibus suis adiunctis, praesertim cum indole ac principiis Ecclesiae catholicae, spectes primum tantummodo historice et philosophice, videbis repugnantiam in ordine morali maximam, ut haec talis doctrina in tali unanimi sententia umquam induci potuerit per innovationem sive simul et semel uno velut impetu sive paulatim ac velut occulte serpendo, postquam praecessisset communis sententia opposita, in Eucharistia revera esse panem et vinum, prout sensus percipiunt. Si autem adiungas principium fundamentale theologicum de custodia depositi sub directione Spiritus Sancti per Pastores et Doctores a Christo

in hunc finem institutos, quod principium ex omnibus christiana doctrinae fontibus suo loco luculenter demonstravimus, perspicies eo evidentius absolutam impossibilitatem innovationis et transitus ab antecedente negatione, quae supponi deberet, ad sequentem universalem affirmationem et professionem mysterii (Vide Tract. de Tradit. tota Sect. I.).

Quamvis igitur modus loquendi de Eucharistia, ut exstat in monumentis antiquitatis christianae, esset ambiguus et diversos sensus per se spectatus admitteret, quamvis e. g. oratio in omnibus Ecclesiis inde ab antiquissimis temporibus quotidie publice frequentata, ut convertatur panis et vinum per verba Christi et operatione Spiritus Sancti in pretiosum corpus et sanguinem Domini, et doctrina ab omnibus Doctoribus totius antiquitatis de Eucharistia agentibus multipliciter repetita, panem et vinum mutari, converti, transferri, transelementari in corpus et sanguinem Christi, quamvis, inquam, hae et his similes formae loquendi cuiuspiam viderentur aut ab homine perveraci dicerentur ambiguae; ille tamen, quem diximus, totius nominis christiani subsequens consensus per multa saltem saecula manifestissimus, omnem tolleret ambiguitatem doctrinae etiam antecedentis.

3°. Priusquam consideremus modum hunc proponendi dogmatis in antiquitate christiana, quando nullo adhuc instante adversario atque ideo absque scopo polemico simpliciter tradebatur, quid sit de Eucharistia credendum; paulo adhuc amplius et universalius ob oculos habeamus necesse est consensum ipsum aetatis nobis propinquioris, ut eo certior et evidentior sit conclusio ad consensum antecedentem. Neque enim solum in Ecclesia occidentali, de qua hucusque diximus, sed pari omnino consensione eandem fidem de absentia substantiae panis ac vini et de transubstantiatione videmus manifestam in Ecclesia orientali ex multis saeculis divulgata ab Ecclesia latina, et apud diversas sectas orientales. Polemice vero in oppositione ad certos errores sicut in occidente, ita etiam in communionibus orientalibus fides tradita de Eucharistia sese manifestavit, quamprimum innovationes eis innotuerunt vel malis artibus obtrudi coeperunt saeculo XVI. et saeculo XVII.

Primum enim Lutherani Tubingenses, deinde Calviniani per patriarcham Cyrillum Lucarum aliosque Graecos, paucissimos in suas partes pellectos, ipsis orientalibus persuadere aggressi sunt, fidem a maioribus acceptam revera esse eam, quam Protestantes invexerant. At responsa Ieremiae patriarchae Constantinopolitani ad Tubingenses, synodi congregatae ad damnandas haereses Cyrilli Lucaris, attestations quam plurimae subscriptae ab Episcopis et Clericis tum Graecis tum Monophysitis et Nestorianis, Professio Fidei Ecclesiae orientalis approbata a patriarchis et metropolitibus demonstrarunt etiam iis, qui studiose facti veritatem negare vel saltem occultare conabantur, sicut circa alia capita a Protestantibus reiecta ita circa doctrinam transubstantiationis eandem omnino professionem servatam esse ab orientalibus per tot saecula ab unitate Ecclesiae recisis, ac est fides Ecclesiae catholicae. Vide documenta citata in Tract. de Sacramentis in genere th. XVIII. ubi de numero sacramentorum egimus; in iis omnibus reperitur semper etiam articulus expressus de transubstantiatione. Quoniam eas omnes attestations transcribere non vacat, sit ceterarum loco vel una « Professio Fidei Ecclesiae orientalis, » quae ab omnibus patriarchis et a metropolitibus schismatis Graeci ac Russiaci approbata ita habet quaest. CVII. « Eo tempore, quo sacra munera consecrat sacerdos, ita omnino secum statuere debet, quod substantia ipsa panis et substantia vini transmutatur in substantiam veri corporis et sanguinis Christi opera Spiritus Sancti, cuius invocationem tum peragit (sacerdos) rogans, ut mysterium ipse perficiat, et dicens: mitte Spiritum Sanctum tuum etc. Quippe pronuntiat his verbis *transubstantiatio* (ἡ μετασυστοιχία) statim fit, *transmutaturque panis in verum corpus Christi et vinum in verum sanguinem manentibus tantummodo speciebus, quae apparent* » ed. Lipsiae 1695. p. 166. Commentum, quod haec doctrina posteriori tempore a Latinis ad omnes communionem orientales transierit, sponte se prodit ut absurdum ex rei impossibilitate, ex protestatione orientalium, quando id eis a Protestantibus est obiectum (cf. Perpetuit. Fidei T. III. p. 481. sq.), et ex plena concordia quoad hoc caput inter Ecclesiam Romanam et orien-

tales, quoties de resarcienda unitate actum est. Unde etiam illi schismatici, qui ut Marcus Ephesinus ad impediendam unionem quaslibet discrepantias in disciplina ecclesiastica exaggerabant, in hoc articulo fidei plenam agnoscebant consensionem. In professione fidei edita a Michaele Palaeologo in Concilio Lugdunensi II. anno 1274. superius iam commemorata simpliciter declaratur: « sacramentum Eucharistiae ex azymo conficit eadem Romana Ecclesia credens et docens, quod in ipso sacramento *panis vere transubstantiatur in corpus* (ἀληθως μετασσιουται εις σωμα) *et vinum in sanguinem Domini Iesu Christi* » Harduin. T. VII. p. 695.

Spectata iam consensione totius nominis christiani in universo orbe terrarum, consensione communionum ex multis saeculis nullo unitatis vinculo inter se cohaerentium, consensione in mysterio, quod hinc quidem est in publica et quotidiana usurpatione et praxi omnium fidelium, inde vero creditu difficillimum et supra rationem ipsique testimonio sensuum contrarium videtur, quis non intelligit, quantum vim demonstrationis prorsus ineluctabilem acquirat argumentum praescriptionis? Immediate enim continetur in hac professionis unitate *antiquitas* eiusdem saltem *relativa*, quod fides eadem iam universalis erat in oriente et occidente ante exortum schisma et ante haeresim Eutychianam ac Nestonianam saeculo V. invectam; hinc consequitur *apostolicitas* seu *antiquitas absoluta*, quia consensus talis est, quem ratione tum philosophica tum theologica intelligimus non posse nisi ex revelatione ab Apostolis tradita originem duxisse. Proinde etiam hic manifestus multis saltem saeculis consensus christiani nominis norma esse deberet interpretationis, si quid in modo loquendi sigulorum Patrum ac scriptorum vetustorum ambiguum esset vel minus explicitum. Quanto vero magis universalis eadem professio saeculorum propinquiorum non modo haeresim sed etiam stuporem animi convincit hominum, qui, ut mox videbimus, obvium sensum ac consensum saeculorum antecedentium in publicis Liturgiis et monumentis ss. Doctorum per omnes Ecclesias manifestum cavillando indigne detorquent, et, ut loquitur Guitmundus, « munitam undique catholicam pieta-

tem bestialiter obstinati ob hoc tantum oppugnare videntur, ne ab ea victi esse videantur? »

II. In primis est doctrina constans, perpetua, universalis totius antiquitatis christianae, quod per verba redemptoris et per omnipotentiam Spiritus Sancti « *panis transmutatur, convertitur, transelementatur etc. in corpus Christi, vinum in pretiosum sanguinem Christi;* » « *de pane fit corpus Christi;* » « *panis propositus in altari fit corpus Christi;* » pariterque « *vinum, id quod est in calice, fit sanguis Christi.* » Singillatim sententias Patrum ac Liturgias antiquas, in quibus plane omnibus haec fides a sacerdote, a diacono, ab universo populo publice confitenda continetur, hic transcribere opus non est, cum testimonia sint notissima et a nobis, quantum satis est, citata in thesi VIII, ubi de reali praesentia egimus. Animadvertatur autem sedulo id quod dixi, hunc non esse modum forte loquendi rariorem et specialibus quibusdam in adiunctis et occasionibus adhibitum, sed esse modum communem et universalem in institutione totius populi christiani, hanc communem, publicam, universalem omnium professionem.

Ut una cum expositione doctrinae totius antiquitatis christianae directe confutemus argumenta contraria a Professore Anglicano nunc iterum ex Calvinianis fontibus inducta, considerabimus in ea, quam praestruxi, professione antiquitatis 1°. terminum, *in quem* dicitur fieri conversio, et qui est *corpus Christi*; 2°. examinabimus modum, quo Patres loquuntur de desitione termini, *qui convertitur*; 3°. denique spectabimus eorum doctrinam de ipsa *conversione substantiali*.

1°. *De termino, in quem fit conversio.* In universali illa professione, qua tota antiquitas christiana consentiebat unanimis, « panem converti, transmutari etc. in corpus Christi, » Pastores et fideles *corpus Christi* intelligebant *corpus ipsum reale et substantiale*.

a) Nondum affirmo, intelligi conversionem substantialem; sed solum aio, in ea solemni formula praedicatum *corpus Christi* retinere suam significationem propriam, et non posse sumi in significatione impropria et translata. Id probatur argumentis omnino omnibus, quibus demon-

stravimus realem praesentiam. Eodem enim sensu dicitur *corpus Christi* in hac formula: « panis transmutatur aut convertitur in *corpus Christi*, » et « panis aut de pane fit *corpus Christi*, » quo sensu accipitur in verbis Domini: « hoc est *corpus meum*. » Sane proprietates significationis huius nominis *corpus Christi* in solempni professione: « panis transmutatur in *corpus Christi*, » ita evidens est, ut nulla demonstratione opus esse deberet pro illis qui profitentur se admittere praesentiam realem substantialis corporis Christi, et qui proinde agnoscunt sensum proprium in verbis institutionis: « hoc est *corpus meum*. » Profecto enim ex iisdem rationibus absurdum est, ut inde a temporibus apostolicis omnes fideles semper et ubique profitentes « panem transmutari aut converti in *corpus Christi*, » intellexerint *corpus Christi* sensu improprio pro re significante corpus vel elevata ad specialem virtutem derivatam a corpore Christi, ex quibus rationibus in verbis Christi: « hoc est *corpus meum*, » idem hic sensus improprie repugnat, quem Sacramentarii confinxerunt.

Quando Doctor Anglicanus constantem doctrinam Patrum et Liturgiarum de conversione panis in *corpus Christi* non veretur explicare hoc commentario, quod substantia panis manet, et tamen ipse panis fit « sacramentaliter *corpus Christi*, » fit « spiritualiter, sacramentaliter, supernaturaliter, tamen non carnaliter *corpus Christi*, » « quod panis est in sua naturali substantia et suis qualitatibus, et est (panis idem) ineffabiliter et divine *corpus Christi* » p. 152. 272. 307; patet terminum *corpus Christi*; in locutione interpretanda (« panis mutatur in *corpus Christi* ») accipi sensu improprio pro re elevata ad aliquam supernaturalem virtutem et qualitatem, propter quam dicatur *corpus Christi*, ut ergo non panis convertatur in proprium et substantiale *corpus Christi*, sed panis *communis* mutetur in panem *benedictionibus cumulatum*. At si panis in tota antiquitate usu universali et non solum nulla addita explicatione metaphorae, sed additis declarationibus, ut videbimus, quae metaphoram in praedicatione « *corpus Christi* » excludunt, potuit propter huiusmodi superadditam qualitatem dici *transmutatus in corpus Christi*, idque deriva-

tione immediata ab ipsis verbis salvatoris « hoc est *corpus meum*, » quibuscum illa professio antiquitatis christianae connectitur; iam absurdum non esset verba salvatoris, quando accepit panem et dixit: « hoc est *corpus meum*, » intelligere eodem sensu: hoc est *corpus meum* i. e. panis elevatus ad supernaturalem virtutem, propter quam dicitur *corpus Christi*. Cur deinde testimonia Patrum, quibus in connexionem cum verbis iisdem evangelicis affirmant praesentiam corporis Christi, non in eundem sensum cum Calvinianis detorqueri poterunt? Atqui haec detorsio verborum Christi et ss. Patrum evidenter absurda est, ut a nobis suis locis ostensum est et a Doctore Pusey non negatur, qui librum suum scripsit ad demonstrandam realem praesentiam. Ergo evidenter eodem modo repugnat, ut *corpus Christi* intelligatur sensu improprio in professione solempni: *panis transmutatur in corpus Christi*, quo sensus improprie repugnat in verbis: *hoc est corpus meum*.

Voluit Anglicanus Professor revelationem divinam pro lubitu dispertiri, ut partem eius unam admitteret, alteram negaret, atque ideo coactus est ad negationem veritatis revelatae statuere principia, quibus aequae uti possunt haeretici alii ad negationem etiam alterius partis, quam ipse videt esse necessario affirmandam. Est quippe praesentia realis revelata non abstracte solum et seorsum a modo quo efficitur, sed una cum hoc modo complexa; unde fit, ut revelatio ipsius modi, prout in praedicatione ecclesiastica continetur, impugnari non possit nisi iisdem absurdis principii interpretationis, quibus Sacramentarii impugnant praesentiam realem. Nec immerito Calviniani et Zwingliani Lutheranis opponere solebant, adserta praesentia reali substantialis corporis Christi admittendam etiam esse transubstantiationem; et propter ipsam intimam connexionem veritatum fidei inter se invicem verum pariter est, quod ait ipse Doctor Pusey p. 75. haereses quae etiam videntur sibi contrariae, vinculo aliquo principiorum inter se cohaerere, ut pronus sit lapsus ab una in alteram (1).

(1) All faith harmonizes together. Every portion of faith bears upon others. Hence heresies, seemingly unconnected, are brought in sudden con-